
Gerechtigheid

T. Verboom

Er is jou, mens, gezegd wat goed is, je weet wat de HEER van je wil: niets anders dan recht te doen, trouw te betrachten en nederig de weg te gaan van je God. Micha 6:8

Volgens het opmerkelijk vers 26 in Genesis 1 zijn wij mensen geschapen naar Gods beeld. Over de precieze betekenis van dit ‘imago dei’ verschillen de meningen, maar alles wijst erop dat het een omschrijving is die de unieke positie en verantwoordelijkheid van de mens in het geheel van de schepping wil aanduiden. Opvallend is het gebruik van jussieve werkwoordsvormen in Genesis 1. Deze derde-persoons imperatieven vormen meer een uitnodiging, dan een opdracht en geven aan de scheppingsopdrachten een verrassend accent. Zo klinkt “Laat er licht zijn” bijvoorbeeld, niet als de eis van een despoot, maar veeleer als een uitnodiging aan de elementen om partner te zijn in het creatieve proces. In dat licht krijgt de tekst over de mens, geschapen als beeld van God, zijn betekenis. Gods beeld dragen wil zeggen: handelen namens God en betekent geduld oefenen en autoriteit uitoefenen via een uitnodigende houding ten opzichte van anderen en zorgvuldige aandacht voor de schepping.

Het leven zoals door God bedoeld, wordt in de Bijbel wel omschreven met het begrip sjalom. Dit woord duidt niet alleen in negatieve zin de afwezigheid van oorlog of geweld aan. Het is ook in positieve zin een beschrijving van een leven waarin alle relaties goed zijn. Tim Keller gebruikt hiervoor het beeld van weefsel. ‘Als je duizenden draadjes op een tafel smijt krijg je geen weefsel’, zegt hij. ‘De draden moeten letterlijk miljoenen keren heel precies op de juiste manier aan elkaar gerelateerd worden. Deze verwevenheid is wat de Bijbel sjalom noemt. Het woord betekent complete verzoening, een toestand van volledigste bloei in alle dimensies – fysiek, emotioneel, sociaal en spiritueel – omdat alle relaties juist, perfect, en vervuld van vrede zijn’.

In deze wereld is de vrede ver te zoeken. Het is niet moeilijk om cynisch te worden, niet in de laatste plaats over ons eigen aandeel in het onrecht. Tegelijk is er een diep verlangen in mensen naar gerechtigheid. Dit verlangen laat zien dat we geschapen zijn door God die de wereld maakte en er zijn hartstocht voor gerechtigheid in heeft gelegd. Zoals tot uitdrukking komt in de bekende woorden van Micha 6:8 “Er is jou, mens, gezegd wat goed is, je weet wat de

HEER van je wil: niets anders dan recht te doen, trouw te betrachten en nederig de weg te gaan van je God”.

Nederig de weg van je God gaan, dat is: vertrouwd met Hem zijn en er goed op letten waar zijn verlangen en liefde naar uitgaan, namelijk naar: recht doen en trouw betrachten. In Micha 6: 8 ligt bij ‘recht’ (*misjpat*) het accent op de daad en bij ‘trouw’ (*chesed*) op de houding achter de daad. De weg van God gaan betekent recht doen uit genadevolle liefde. Trouw (*chesed*) en recht (*misjpat*) zijn beide termen die te maken hebben met de verbondsstructuur waarbinnen heel het leven in het oude Israël geregeld was. *Chesed* is de houding die verwacht kan worden van verbondspartners: loyaliteit en trouw. *Misjpat* heeft te maken met de afspraken die binnen een verbond gelden en heeft dikwijls te maken met juridische of andere acties die nodig zijn om de orde te bewaren of te herstellen, waarbij *misjpat* soms ook gebruikt wordt om het beoogde resultaat van zulke acties te beschrijven: gerechtigheid, hersteld recht.

Dikwijls vormt *misjpat* een woordpaar met een ander Hebreeuws kernwoord: *tsedaqa*. De combinatie staat voor sociale gerechtigheid en gaat verder dan een houding van ‘ieder het zijne geven.’ *Tsedaqa* staat voor ‘rechte verhoudingen’. Wanneer iemand in de rechte verhouding tot God komt te staan, zal dat doorwerken in alle andere relaties waarin iemand zich beweegt. Zo iemand is een vreedstichter waar Jezus van zegt dat zij kinderen van God genoemd zullen worden.

Omdat God heel de aarde regeert is Hij degene die actief betrokken is bij het brengen van gerechtigheid door daden van bevrijding of daden van oordeel. Deze gerechtigheid is concreet. “De HEER, uw God, verschaft weduwen en wezen recht (*misjpat*), neemt vreemdelingen in bescherming en voorziet hen van voedsel en kleding” (Deuteronomium 10: 17-18).

Israël kreeg de opdracht om een cultuur te scheppen van sociale rechtvaardigheid voor de arme en kwetsbare naaste, want dat was de manier waarop Israël de heerlijkheid en het karakter van God aan de volken kon openbaren.

Exodus 16 waarin we lezen over het geschenk van het manna, is in dat opzicht een veelzeggend verhaal. Het gaat in dit gedeelte om meer dan de oplossing van een acuut voedseltekort. Het gaat om de levensstijl die een exodus, een uittocht, teweegbrengt uit de onrust en de paniek van het bedreigde bestaan. Manna, zo zou je kunnen zeggen, staat voor alles wat je nodig hebt om te kunnen leven. Het geschenk van het manna wordt verbonden met het geschenk van de sabbat als dag van rust en ontspanning. Manna en sabbat zijn de twee pijlers van het goede leven dat God geeft.

Exodus 16 sluit naadloos aan bij het bredere geheel van de Tora als uitnodiging om te genieten van de omgang met de HEER en te delen met de

naaste. Dit is de les die ook de komende generaties moeten leren. Het geschenk van Gods genade (manna) en de levensstijl passend bij de genade (sabbat) tonen Gods bedoeling met de gemeenschap van Israël die dan ook in het Oude Testament getekend wordt als een contrastgemeenschap van vreemdelingen en priesters. Vreemdelingschap duidt op het bewaren van de eigen identiteit te midden van krachten en machten die andere wegen wijzen. Oftewel: in een sfeer van materialisme zal de gemeenschap laten zien wat delen inhoudt. In een sfeer van corruptie zal de gemeenschap laten zien wat integriteit inhoudt. In een sfeer van vervolging zal de gemeenschap laten zien wat liefde tot het uiterste inhoudt. Op die manier is zij dan ook een gemeenschap van priesters omdat zij God vertegenwoordigt onder de mensen en de mensen bij God.

Tegelijk is heel het Oude Testament doordrongen van het besef dat alleen de levende God van Israël gerechtigheid kan brengen. Dwars door alle teleurstellingen en eigen falen heen groeit de verwachting van een eschatologische koning die gerechtigheid zal belichamen in alle opzichten. Mozes en de profeten kijken reikhalzend uit naar deze knecht van de HEER van wie Jesaja 42 in enkele woorden het karakter schetst:

Hij zal niet schreeuwen, verheft zijn stem niet...
 Hij zal het geknakte riet niet afbreken, de kwijnende vlam niet doven.
 Hij zal het licht zijn voor alle volken
 Hij zal blinden de ogen openen
 gevangenen bevrijden uit de kerker
 wie in het duister zitten uit de gevangenis.

Het Nieuwe Testament zindert van vreugde over de komst van Jezus, in wiens leven en werk zijn leerlingen de profetische profielschets van de Messias voor hun ogen in vervulling zagen gaan. Waar Jezus kwam, bracht Hij verandering in levens van mensen. Zieken werden genezen en bezetenen bevrijd. Maar de transformatie kwam niet alleen tot stand door wat Jezus deed, maar vooral door wie Hij was en hoe Hij zichzelf verbond aan mensen. Zo ver ging Hij daarin dat Hij minachtend een vriend van hoeren en tollenaars genoemd werd. Het leven van één van deze tollenaars, Zacheüs, veranderde totaal toen Jezus tegen hem zei: 'Vandaag wil ik in jouw huis zijn!' Jezus bleef niet op een veilige afstand, maar was radicaal solidair. Eén van de oudste liederen van de kerk bezingt hoe Hij al Zijn hemelse glorie heeft afgelegd om zich helemaal één te maken met ons mensen, om voor ons zelfs de dood van het kruis te ondergaan (Filippenzen 2).

Het getuigenis van de apostelen cirkelt rondom het geheim van deze

plaatsvervangende waarin Jezus door zijn dood aan het kruis de patstelling van machteloosheid en schuld heeft doorbroken! Zijn bloed betekent een nieuw verbond waarvan de uitnodiging nu uitgaat tot alle volken en waarvan de basis het volbrachte werk van Jezus aan het kruis is.

Via deze weg ontvangt de kerk de roeping om herstel, recht en heelheid te brengen. Om de transformerende genade van Jezus Christus zichtbaar te maken. Zij doet dat niet van een afstandje, met mooie woorden, terwijl ze zelf buiten schot blijft.

Recht doen betekent in het algemeen: leven op een manier waardoor er een hechte gemeenschap ontstaat waarin mensen kunnen opbloeien. Maar meer specifiek betekent 'recht doen' dat we naar plaatsen gaan waar het weefsel van sjalom is gescheurd zodat de zwakkere leden van de samenleving erdoorheen vallen, en dat wij het repareren. De enige manier om het weefsel te herstellen en versterken, is dat we *onszelf* erin verweven. Herstel van sjalom-weefsel betekent een offerend vervlechten en verwerken van je tijd, je spullen, je macht en middelen in het leven en de nood van anderen.

René Padilla, grondlegger van de *Fraternidad Teologica Latinoamericana*, noemde deze opdracht voor de kerk waarin geloofsovertuiging en levenspraktijk samenkomen 'misión integral'. Deze term is moeilijk te vertalen, maar naar mijn idee nog altijd van groot belang voor de kerk in Nederland anno 2017. Een kerk die voor de uitdaging staat om de vreugde van het heil door het offer van Jezus Christus aan het kruis te vertalen naar een levensstijl die deze vreugde weerspiegelt. Veel christenen hebben het idee te leven in twee werelden en weten niet goed hoe deze werelden van kerk en wereld te verbinden. 'Misión integral' vormt hierin een sleutelwoord, een geschenk van de kerk in Latijns-Amerika aan Europa. De achterliggende visie behoedt de kerk voor eenzijdig activisme, omdat het onderstreept dat het volbrachte werk van Jezus het hart van de missie van de kerk is en dat alles gedacht en gedaan mag worden vanuit genade. Anderzijds bewaart zij de kerk voor een eenzijdige focus op persoonlijk heil en herinnert zij de kerk aan gerechtigheid als bijbels kernwoord.

Nadenkend over de kerk in Nederland en haar inzet voor gerechtigheid en rentmeesterschap signaleer ik drie obstakels die haar ervan zouden kunnen weerhouden om hierin meer radicale keuzes te maken. Er zijn er vast veel meer te noemen maar ik beperk me tot deze drie.

Het eerste obstakel heeft te maken met wat Bram van de Beek wel het paradigma van de geborgenheid heeft genoemd. Vooral voor westerse mensen is het bieden van veiligheid en geborgenheid een belangrijke functie van de godsdienst. Bram van de Beek verklaart vanuit dit paradigma de moeite die moderne westerse mensen hebben bij de gedachte aan een laatste oordeel.

Immers de gedachte aan een laatste oordeel bedreigt de veiligheid.

Ik vermoed dat hetzelfde paradigma ook belemmerend kan werken voor een inzet voor gerechtigheid. Nadenken over God in termen van gerechtigheid is confronterend en ontmaskert de gebondenheid aan veiligheid en comfort. Gods brandende passie voor gerechtigheid trekt als het ware de gordijnen open. Maar wie deze oproep durft te laten landen in hart en handen ontdekt niet alleen de vreugde van verantwoordelijkheid, maar zal ook ontdekken dat juist langs die weg God zich op een nieuwe manier zal laten kennen. Zij zullen God zien! (Matteüs 5:8). Immers als het gaat over God is het bijbelse kernwoord niet 'geborgenheid' maar 'gerechtigheid'. God ontfermt zich, dat is zeker, maar zijn ontferming is ingebed in zijn gerechtigheid en christelijk geloof is geen 'onderonsje'.

Het tweede obstakel heeft te maken met een eschatologisch escapisme. Weliswaar verwachten we naar Gods belofte een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, maar nergens in de Bijbel wordt daarmee de conclusie getrokken dat de huidige wereld dan maar als afgeschreven moet worden beschouwd. Immers de aarde en haar volheid zijn van de Heer. De christelijke hoop van de opstanding en een nieuwe hemel en aarde vormen juist een krachtige impuls om nu al te anticiperen op de transformatie van de schepping die ons is toegezegd in de Schrift. Dit is geheel in lijn met de centrale boodschap van evangeliën en brieven in het Nieuwe Testament. Zo besluit Paulus zijn intense hoofdstuk over de opstanding, 1 Korintiërs 15, met de aansporing: 'Wees standvastig en onwankelbaar en zet u altijd volledig in voor het werk van de Heer, in het besef dat door de Heer uw inspanningen nooit tevergeefs zijn.'

Een derde obstakel heeft te maken met de mijns inziens terechte beduchtheid voor activisme vanuit een misplaatst idee van maakbaarheid. Maar de oproep tot inzet voor gerechtigheid en rentmeesterschap betekent geen ontkenning van het onmiskenbare feit dat deze schepping onderworpen is aan de vruchteloosheid als oordeel van God (Rom. 8:20). Juist in deze gebrokenheid wordt de kerk van Christus geroepen om belangeloos en vrij dienstbaar in de wereld te staan, daarmee tot uitdrukking brengend dat zij niet meer zelf leeft, maar Christus in haar. Op die manier is zij *imago dei*, beeld van God, waarin ontvankelijkheid centraal staat. Kerk zijn begint met de ander te ontvangen in Jezus' naam. Het fundamentele van naaste zijn is niet 'werken voor' maar 'zijn met' (*being with*). Via die weg weerspiegelen we het hart van God. Hij is immers Immanuël – God met ons (Samuel Wells). Deze grondhouding behoedt voor oppervlakkig activisme en de onvermijdelijke deceptie die daarop volgt.

Tegenover deze drie bedreigingen van *misión integral* staat de theologie voor een drievoudige opdracht. De eerste taak is om terug te keren naar het

integrale evangelie van Jezus Christus om de volheid van de boodschap over de persoon en het werk van Jezus Christus te bewaren: gedurfde navolging die gedragen wordt door absolute geborgenheid in Hem. De tweede taak is te komen tot een *integrale visie op de mens* voor wie dit evangelie bedoeld is: geen onderwaardering van de ziel ten opzichte van het lichaam, van de aarde ten opzichte van de hemel. Ten derde staat de theologie voor de taak om te komen tot een *integrale visie op het leven van de kerk* en haar taak om op weg te gaan, alle volken tot leerlingen te maken en volk van God te zijn midden in deze wereld: geen oppervlakkig activisme maar leven uit genade dat zich vertaalt in concrete daden van barmhartigheid, rentmeesterschap en liefde (Samuel Escobar).

‘Vrede zij u’, zei Jezus, ‘Zoals de Vader mij gezonden heeft, zend Ik ook u... ontvangt de Heilige Geest.’

T. Verboom is predikant van de protestantse wijkgemeente De Oostpoort te Gouda.